

El republicanisme federal del Vallès: de projecte global a estratègia local, 1888-1939

Martí Marín Corbera, departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona¹

Sinopsi d'Ernesto Vilàs Galindo en col·laboració amb Hector Ignacio Da Ponte Prieto

El professor Martí Marín va ser el primer intervinent a les IX Jornades del CREM i l'acte va ser presentat per Ernesto Vilàs Galindo, coordinador de la secció d'Història del Cercle de Recerques i Estudis Mogoda (CREM). La presentació va glossar breument el currículum de Marín Corbera i va recordar que havia estat el ponent de la conferència inaugural de la I Jornada del CREM dedicada a la Transició a Santa Perpètua de Mogoda (novembre de 2005).

Martí Marín i Corbera (Sabadell, 1965) va doctorar-se a la UAB l'any 1993 i des de l'any següent és professor de la universitat. El franquisme i el fenomen migratori a Catalunya han estat objecte preferent en les seves activitats. Fruit de la seva tesi va publicar-se l'any 2000 *Els Ajuntaments franquistes a Catalunya. Política i administració municipal, 1938-1979*, i l'any 2004 va ser comissari de l'exposició *D'immigrants a ciutadans. La immigració a Catalunya del franquisme a la recuperació de la democràcia*, produïda pel Museu d'Història de la Immigració de Catalunya.

Al llarg d'aquests anys, ha estat col·laborador en diverses revistes especialitzades com *L'Avenç*, *Recerques* o *Hispaniae*, entre d'altres, alhora que ha estat autor de diversos assajos d'història com, per exemple, *El catalanisme conservador* (1996); *Les ruptures de l'any 1939* (2000), *Violència i repressió a Catalunya durant el franquisme. Balanç historiogràfic i perspectives* (2001), *Història del franquisme a Catalunya* (2006) o “*¡Ha llegado España!*” *La política del franquisme a Catalunya 1938-1977* (2019), l'últim editat.

La seva conferència ens apropa a l'entorn comarcal en el qual van desenvolupar-se els federals perpetuencs: Sabadell i la seva àrea d'influència. El Círcol Federal de Sabadell va exercir, aquells anys de la Segona República, de bastió del Partit Republicà Federal a Catalunya i, en bona mesura, a Espanya en companyia d'altres territoris de la geografia catalana com Figueres o Tarragona.

Martí Marín començà el seu parlament aclarint el perquè del títol de la ponència, *El republicanisme federal del Vallès: de projecte global a estratègia local, 1888-1939*. Respon a l'àmbit més proper als seus estudis, el moment en què aquest projecte polític que havia bastit una proposta global per a tot l'Estat esdevé una estratègia local.

El marc cronològic proposat recorre el camí cap a la liquidació del projecte. Una fi que s'allarga molt en el temps perquè, durant molts anys, continuà tenint sentit ser republicà federal en aquest entorn del Vallès. Un fet que necessitava aclariment, va dir Marín. Com és possible que una estratègia global, un projecte de república per a totes les Espanyes, dit en plural, s'ensorrés i, alhora, en alguns llocs, continués mantenint-se durant dècades amb els seus corresponents partidaris, infraestructura i organització per, al final, desaparèixer? Aquesta conjuntura, però, no té res a veure amb el fet que el federalisme hagués tingut més o menys èxit en els anys precedents.

El context del federalisme vallesà al segle XIX

Marín va retrocedir en aquesta història fins a mitjans del segle XIX al Vallès, on tot va començar. Cal considerar que la població més gran a la zona fregava els deu mil habitants com a màxim. En conseqüència, els espais de socialització, per bé i per mal, eren petits, la gent es coneixia en els seus entorns i les persones amb suficient recursos econòmics com per tenir dret a vot era molt poca.

És una època no democràtica; és liberal, hi ha eleccions, però es vota a cens, i només voten els més acabats (sufragi censatari). A les eleccions generals, on la llei electoral estableix un sostre de diners tributat a hisenda molt alt, hi vota poquíssima gent. A les municipals, en canvi, vota molta més en ser menor l'exigència del cens.

A les eleccions generals, al Vallès, el representa la família Turull, de Sabadell. Primer en Pere Turull Sallent (1796-1869), conservador moderat, deien que amic de la reina Isabel II i el seu fill Pau Turull Comadran (1837-1892), del Partit Liberal Conservador. Pel que fa a la pretesa amistat de la família amb la reina, Marín la posa en qüestió il·lustrant-lo amb una anècdota. Sembla que la reina Isabel II va fer una visita a Sabadell (1860) i havia de fer nit a casa dels Turull. L'estada es va frustrar però la cambra que hauria ocupat la reina estava preparada, tal com pot comprovar el visitant del Museu d'Art de Sabadell, antiga Casa Turull, on es conserva.

En qualsevol cas, Turull era escollit reiteradament. Els seus votants eren els seus iguals, aquells que tenien dret a votar. A més, calia afegir el fet que la seva situació econòmica li permetia viatjar a Madrid i fer les estades de tres mesos que li exigien les sessions a Corts. Els diputats no rebien cap salari aleshores.

La situació era diferent als ajuntaments, més propers als ciutadans, que tothom tenia més a l'abast, poc o molt, ni que sigui unes hores. Els ajuntaments s'organitzen amb figures més populars (classes mitjanes i baixes). És aquí, segons Marín, on va sorgir el projecte global. La intenció era crear un país més ben estructurat socialment, més proper a tothom, perquè el govern era molt llunyà, que vetllés de debò per la majoria dels ciutadans, i no per les poques minories que poden atansar-se a un parlament. Conseqüentment, tothom havia de poder votar i decidir. L'administració calia organitzar-la de manera que certs temes quedessin pel centre, però d'altres molt més a prop, a la comarca, la província i, fonamentalment, als ajuntaments.

El federalisme és un autonomisme municipalista en els seus orígens, afirmà Martí Marín, pensava en l'espai proper al ciutadà. Ens governem a nosaltres mateixos i som sobirans, a on? A Santa Perpetua de Mogoda, a Sabadell, a Terrassa i a Sant Cugat del Vallès. El comandament havia d'anar de baix cap a dalt.

El gran teòric va ser Francesc Pi i Margall, amb una copiosa bibliografia sobre el tema escrita entre les dècades del 1850 i 1860. L'oportunitat de desenvolupar els postulats teòrics sembla que arribà quan el 1868 la revolució, coneguda com la Gloriosa, derrocà la reina Isabel II, perquè calia tornar a construir el model d'Estat.

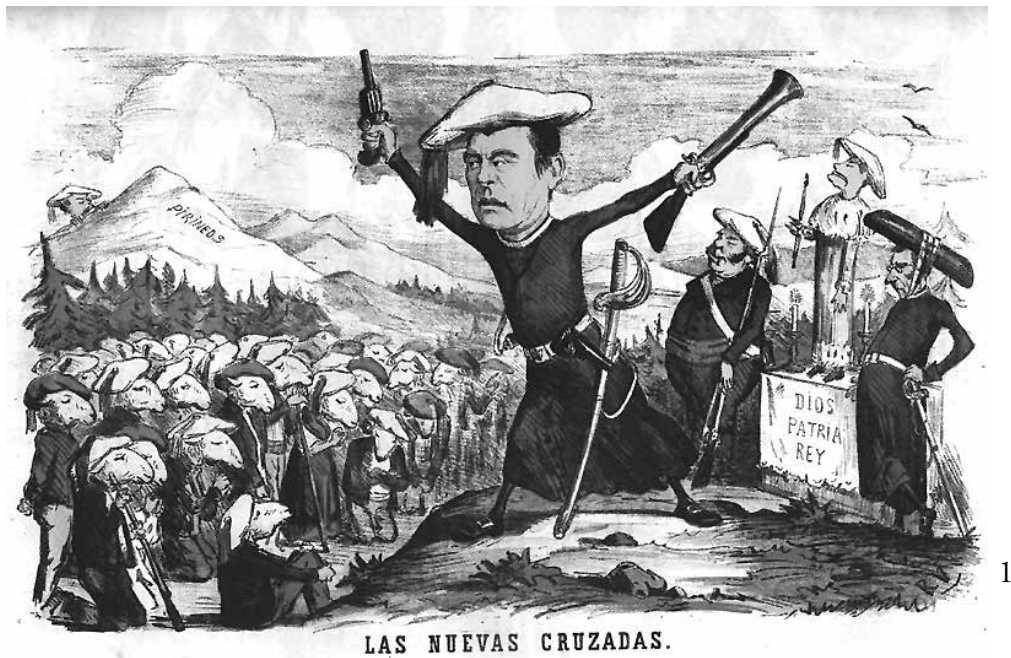
El primer gran avenç va ser la incorporació del sufragi universal masculí. És a dir, no podem parlar de democràcia en un sentit actual, les dones no eren incloses en el sufragi universal. Un vot masculí que va escollir monarquia. El que es construirà, entre 1869 i 1873, és una monarquia sense Borbons, amb un rei a prova, Amadeu I d'Espanya (regnà entre 1870 i 1873). Amadeu de Savoia (1845-1890) era considerat com a membre d'una família reial més democràtica.

Els federals eren una de les diverses famílies republicanes que conformaven aquell parlament. Tot i ser minoria, tenen més d'un terç dels diputats presents i, simplement, esperen la seva oportunitat. Quan el 1873 el rei Amadeu de Savoia abdicà, un parlament de majoria monàrquica va proclamar la República, per què? Perquè s'havien quedat sense rei. No volien el retorn dels Borbons, no tenien el Savoia, i no hi ha cap manera de trobar-ne un altre d'adient. Proclamaren la República, insistí Marín, perquè no sabien què més fer.

De manera que els republicans van trobar-se amb un problema veritablement important per governar. Proclamada la República, el món conservador va prendre un paper abstencionista: "Bé, ara governeu vosaltres." La República sols era recolzada per un terç del parlament per gestionar tots els problemes que la desapareguda monarquia no havia sabut resoldre: una guerra a Cuba, que començà el 1868 i encara duraria (Guerra dels Deu Anys, 1868-1878) i una guerra civil, iniciada el 1872 (III Guerra Carlista, 1872-1876).

Així és més fàcil entendre la raó de l'abdicació del rei i la proclamació d'una República amb minoria republicana. Perquè hi ha problemes que no es poden solucionar, i les forces conservadores els deixen provar. Els republicans durant un any ho proven, però no és la tradició republicana, apunta Marín, sortida de classes populars i de classes mitjanes, que pensa en el govern proper, de persones de poblacions relativament petites, que es coneixen, la que pot resoldre aspectes complexos com una guerra civil i una guerra colonial on moririen importants contingents de les classes populars.

Els desacords entre els republicans empitjoraren la situació i van donar el cop de gràcia al projecte. La República no va resistir, havia heretat massa problemes, quan arribà no hi havia acords interns entre els mateixos republicans sobre com s'havien de fer les coses. En el fons no es pot considerar un fracàs dels republicans. És que havien arribat massa aviat, no havien tingut ocasió de madurar la proposta. El 1873, quan es proclamà la República, entre els cent i escaig diputats republicans que hi havia, conviuen dotze o quinze idees diferents de com hauria d'arribar a ser aquesta. Cal considerar, en aquest punt, les dificultats de coordinació per intercanviar idees i debatre als

Caricatura de Tomàs Padró del 1870 a La Flaca, satiritzant sobre els principals protagonistes del carlisme (1). La següent vinyeta (1873), plasma la primera guerra d'independència de Cuba, la guerra dels Deu Anys (1868-1878) (2). III Guerra Carlista, la independència de Cuba i les insurreccions cantonalistes (1873-1874) assetjaren la Primera República. Els desacords entre els republicans i les acumulacions de problemes instigaren la restauració dels Borbons en la persona d'Alfons XII (3). I l'inici d'un període de forta repressió cap als grups del republicanisme. Fons: Wikipedia Commons

anys setanta del segle XIX. Anar de Barcelona a la Seu d'Urgell era una aventura, de la Seu d'Urgell a Bilbao, dues aventures, de Bilbao a Santander... No és estrany que s'enfrontessin, i que el projecte global de república federal, que és un dels que hi havia sobre la taula, morís aquí, tot i la manca de consciència del fet per part dels federals en un principi. No hi tornarà a haver una altra ocasió de posar-lo en marxa.

La Restauració borbònica

La restauració de la monarquia en la persona d'Alfons XII d'Espanya (1857-1885) significà la repressió del moviment republicà en general. A les primeres eleccions de la monarquia d'Alfons XII (regnà entre 1874 i 1885) els republicans no s'hi van poder presentar, tan sols hi havia conservadors liberals i liberals conservadors transitant per un sistema electoral corrupte.

En aquests moments de desastre, el republicanisme conservava cinc puntals de referència. Els federals de Francesc Pi i Margall (1824-1901); els federals orgànics d'Estanislau Figueres i Moragues (1819-1882), federals però discrepant; els republicans progressistes de Nicolás Salmerón Alonso (1838-1908) i Manuel Ruiz Zorrilla, (1833-1895) i els republicans possibilistes d'Emilio Castelar Ripoll (1832-1899). La proscripció dels federals, el fet que no fossin legals, els va fer encara més difícil arribar a unir esforços i generar una única idea, la clandestinitat és molt dura i l'exili també. Uns són clandestins, en aquests primers anys de la Restauració, i altres són a l'exili. Les disputes van ser constants, per pura frustració. A manca de possibilitats, què havien de fer? Presentar-se a les eleccions? No els deixen. Fer una rebel·lió armada? No està en la tradició de cap d'ells. Alguns sí, alguns no, i discuteixen per això. Què fem? Curiosament Ruiz Zorrilla, republicà de feia poc (havia estat partidari d'Amadeu de Savoia, era monàrquic) va ser el més disposat a llançar-se al carrer armes en mà.

La història d'aquests partits durant els anys de final de segle XIX és dramàtica, opinà Marín. Els partits i les seves apostes apareixien i desapareixien. Al final, els sectors més a la dreta esdevingueren liberals monàrquics; els seguidors d'Emilio Castelar i Ruiz Zorrilla desaparegueren sense deixar descendents polítics; a Estanislau Figueres li passà el mateix. Els únics dos punts de referència que arribaran al s. XX van ser Pi i Margall i Salmerón.

Localisme i revifalla del republicanisme al segle XX

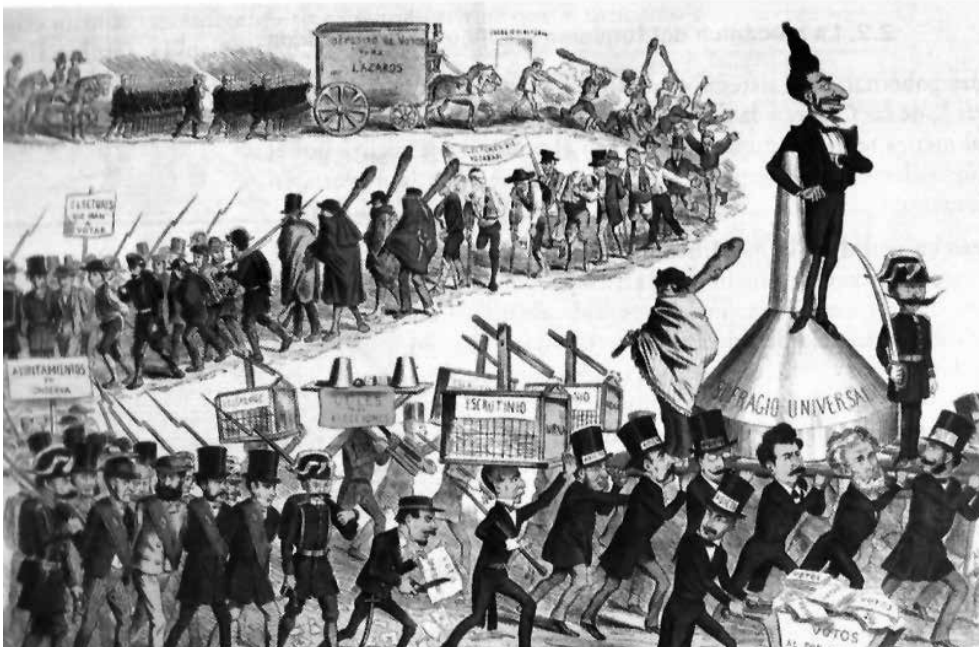
Coincidint amb l'inici del segle XX, Pi i Margall i Salmerón lideren un nou impuls de l'ideal republicà, tot i que desapareixen molt aviat (Pi mor el 1901 i Salmerón el 1908). Després de vint-i-cinc anys de travessa del desert, proposaren un únic projecte republicà. El que va prevaldre, però, va ser l'unitari de Salmerón. També a la major part de Catalunya. El projecte, des de baix, federal, des dels ajuntaments, per a poc a poc anar pujant i construint les Espanyes, es veia massa difícil. Al record col·lectiu s'havia establert la idea dels republicans com un grup d'idealistes dividits i enfrontats. L'experiència de govern fracassat a la Primera República imposà un model unitari que garantís l'ordre, unitat de pensament.

No a tot arreu va acceptar-se el resultat de la pugna. El Vallès va ser un dels territoris on es va mantenir la flama federal a l'espera de millors temps. Temps que, francament, trigaren molt a arribar. A les eleccions a Corts que es produeixen entre 1876 i 1891 el millor resultat dels republicans va ser de 26 diputats a un parlament de gairebé 400. D'aquests, només dos federals.

Per què arrela al Vallès? En el fons qualla al Vallès perquè hi havia republicans federals que no sentien el fracàs com una responsabilitat pròpia i es dedicaren a sobreviure en l'espai local del qual havia sorgit la seva idea de funcionament del conjunt espanyol.

El vehicle per a l'acció va ser l'associacionisme. Buscaren local, el van construir si no el tenien, van fer vida en aquell local, centre, casino o ateneu. El punt de referència acabarà sent el Círcol Republicà Federal de Sabadell, l'anomenaven "la Catedral Republicana del Vallès" als diaris, una mica exageradament, a parer de Marín. Què hi feien? Un cafè. És un dels primers serveis que ha de tenir un local si es vol que tingui vida. Una sala d'actes, i per tant, del poc material que s'ha conservat del Círcol Republicà Federal, el que tenim són cartells, de què? De cant coral, de teatre. Naturalment cant coral i teatre amb una certa intencionalitat. Tots els lletraferits de la localitat podien pensar a compondre cançons que, amb seguretat, serien cantades allà.

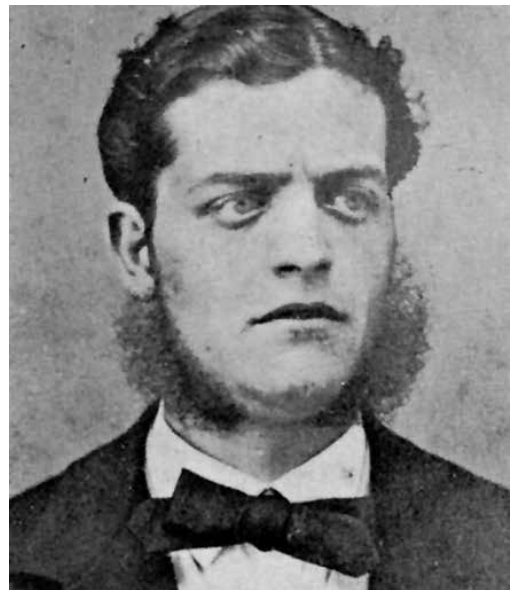
Els seus locals acostumaven a tenir una biblioteca, un equipament no a l'abast de tothom. Les primeres biblioteques públiques surten d'aquests espais. Si era possible, incorporaven un museu, que al començament podien ser quatre andròmines velles però que en el cas del Círcol Republicà Federal de Sabadell era prou reeixit.

4

5

6

Caricatura de Tomás Padró Pedret (1840-1877) sobre el frau electoral i el caciquisme (4). Práxedes Mateo Sagasta (1825-1903), diverses vegades president del Consell de Ministres espanyol, pel partit liberal, encapçala la desfílada. Segueixen un seguici de cacics, sicaris, agents de l'ordre públic, camperols i obrers que van a votar en un sistema electoral on, fins i tot, les paperetes dels morts hi són manipulades. A la revista La Flaca. A sota, Pere Turull Sallent (1796-1892) (5) i Pau Turull Comadran (1837-1892) (6), els representants del caciquisme conservador al Vallès al llarg del segle XIX. Fons: Wikipedia Commons i Enciclopedia.cat

Gaudien de tot un seguit d'elements expositius que atreïen la gent de l'època, com col·leccions de monedes de tots els països perquè la gent les pogués veure –eren objectes que feien patxoca, en una època en què no es viatjava tan sovint–; armes, també molt típic dels museus, sobretot dels museus antics; unes escopetes del s. XVIII, etc. Peces que ara poden semblar més o menys naïfs, fins i tot, però que donaven sentit a la vida d'aquelles persones en una societat no democràtica, on tornaven a estar en situació de no poder votar, de no poder promoure les seves idees per a la millora del conjunt de la societat, i que en canvi podien fer-ho a petita escala al seu local, amb la seva gent, convertir aquell petit espai en un àmbit de llibertat. Irradiada a partir d'aquí a la ciutat.

Si el republicanisme federal se sostingué en aquests anys en què no és ningú en el conjunt espanyol, i gairebé ni en el context català, és perquè tenia aquest sentit local. L'entramat associatiu generava xarxa social, relacions amb el resultat de les quals es podia intentar, a continuació, condicionar la política a l'Ajuntament.

El moviment no tenia representació a la Diputació ni al parlament espanyol però era present als consistoris. No podia ser en la figura de l'alcalde, triat pel governador civil, però sí amb la presència de regidors, escollits per sufragi universal masculí. A Sabadell, per exemple, tenim un llarg llistat d'edils conservadors i liberals encapçalant consistoris amb regidors republicans, de fet, regidors conservadors o liberals eren tres.

Tot i la situació, tingueren l'ocasió de facilitar afers importants. Es pot facilitar, per exemple, que l'Ajuntament doni la garantia per a la compra d'uns terrenys per edificar un local que no pagarà mai l'ajuntament, ja que l'acabarà pagant una subscripció popular. En la mateixa línia i amb el local del Círcol Republicà Federal dempeus, facilità que l'Ajuntament exercís, un altre cop, de fiador d'alguns socis del Círcol per impulsar la iniciativa que crearia la cooperativa La Sabadellenca. Arribà a ser en un determinat moment l'entitat que més socis tenia a la ciutat, republicans o no, era igual. Perquè era una cooperativa de consum i tothom volia comprar més barat, a manca de supermercats, o tenir accés a adquirir productes farmacèutics, gairebé un luxe aleshores.

D'aquesta manera donava sentit a la seva existència al món local. Diverses generacions de persones visqueren tota la vida en aquest món alternatiu que els permetia, a parer de Martí Marín, una satisfacció que no podrien tenir d'una altra manera. Vivien vides humils, més aviat precàries, però tenien el luxe de disposar d'oci, de tenir el consum a l'abast, més fàcil, més senzill. Aquestes relacions els permeten sempre guanyar les eleccions municipals i amb això anaven fent.

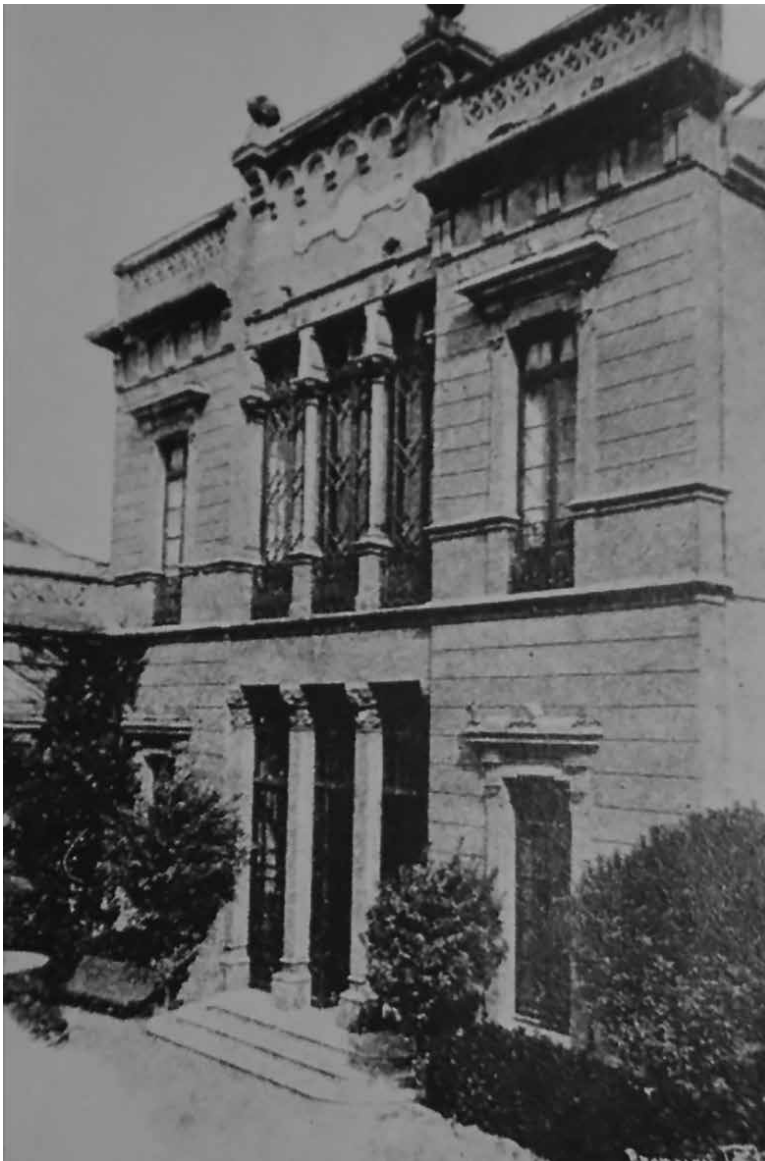
És aquesta la raó per la qual Francesc Pi i Margall va acabar presentant-se pel districte de Sabadell a les eleccions a Corts. El cap de files del partit, l'home històric, que havia estat president de la Primera República, descobreix que, de tots els districtes electorals del país, aquí disposa d'un electorat afí, que continua mantenint-lo com a punt de referència. Durant força temps, els republicans, siguin o no federals, hauran de presentar-se pel districte sabadellenc si volen tenir opcions d'èxit. Així ho va fer Vicente Blasco Ibáñez (1867-1928) i el mateix fill de Pi i Margall, Francesc Pi i Arsuaga (1865-1912) que aconseguirà escó a Madrid en tres ocasions gràcies a l'electorat vallesà.

La solidesa d'aquestes xarxes de relacions es reiteren a escala a la resta de municipis de la zona. El concepte de Círcol (a més a més, l'anomenaven així, "círcol", *cercle* no era al vocabulari) envoltat d'altres institucions, també de persones d'ideologia democràtica, republicana, federal que fornien tots aquests serveis, es va repetint a tot arreu. Gestionaven petites companyies d'assegurances que els calien: d'enterrament, de malaltia, de maternitat...

L'estratègia conservadora al Vallès

Les possibilitats de conservadors i liberals en aquests entorns era dèbil però no impossible. Timoteo Bustillo López (?) guanyà diverses eleccions en l'època dels Pi i Margall i Pi i Arsuaga, amb els quals s'alternà en el triomf. Nascut a Madrid, era sastre de professió i tenia com a proveïdors molts fabricants vallesans, tant de Sabadell com de Terrassa. Per aquests coneixements i per ser dels més escorats a l'esquerra del Partit Liberal era designat per presentar-se per Sabadell. Els seus triomfs, però, necessitaren el suport conjunt de liberals i conservadors.

Les eleccions d'aquesta època, netes del tot no eren; totes les organitzacions polítiques, si podien, feien trampes, explicà Marín. A l'Arxiu Municipal de Sabadell es conserven les entrevistes gravades a Joan Morral Pelegrí (1890-1991), mort amb 101 anys, un dels darrers republicans federals vius. Morral explicava que "els monàrquics feien trampes, perquè tenien diners, anaven a comprar vots; nosaltres no teníem diners, però sabíem on vivia la gent i a quina hora es llevava" [...] "clar, si sabíem que aquell no es llevava abans de les deu, anàvem a votar en el seu lloc abans de les deu, i quan arribava ja no podia votar".

7

9

8

Façana de la seu del Circol Republicà de Sabadell a finals del segle XIX (7). Inaugurada per Pi i Margall (1888), disposava d'un jardí que l'envoltava i diferents espais: sala de juntes i dues secretaries (assumptes polítics i temes socials), habitatge del conserge, biblioteca i un petit museu responsabilitat de Brot Vallenc, el grup excursionista juvenil. A més, sala d'actes, una sala de jocs, una altra per descansar i una sala de ball on organitzar trobades lúdiques i socials com les del carnestoltes de 1919 (8). El paper de les dones en aquests actes socials era important, però del Circol sorgiren també importants activistes com Filomena Renom i Soler (1891-1987) (9), la primera dona regidora a l'Ajuntament de Sabadell. Republicana, federal i feminista, des de la regidoria d'Assistència Social va reformar la Clínica Maternològica i fundà la Lliga Laica Femenina per tal de treballar per l'emancipació de les dones obreres. Fons: Marçal Ballús i <http://fenthistoria.com>

Cal considerar les condicions en què se celebraven les eleccions. És una època en què no hi ha carnet d'identitat, no és obligatori tenir cèdula: et pregunten el nom i miren si estàs a la llista. Morral aclaria: "Home, això ho fèiem a les meses on, per sorteig, el que havia tocat de president de taula era dels nostres. A les meses on hi havia un monàrquic no hi anàvem. No perdíem el temps. Què més fèiem? Anàvem a buscar la gent a casa, i la fèiem llevar perquè anés a votar. Perquè si no sempre n'hi havia algun que ni se'n recordava. I de vegades els fèiem anar a votar encara que no en tinguessin ganes, que eren tots." Com que ho feien tots, es compensava, explicava Marín, no hi ha més problema que aquest. El problema sorgia si no es produïa tal compensació.

A Sabadell s'alternaven en el triomf electoral el republicanisme federal i l'extrema esquerra de la monarquia, mai una altra cosa. La prova que efectivament es produïa aquesta unió ciutadana al voltant de les entitats la tenim en els projectes que reeixiren al seu impuls. La cooperativa La Sabadellenca; l'associació La Gremial, que agrupava els diversos petits grups sindicals; la federació local de sindicats, sovint dirigida per individus que eren republicans federals també, i el Círcol enmig de tots.

Problemes al Círcol a principis de segle xx

Entre els anys 1907 i 1909 es produeix una divisió al si del món del federalisme sabadellenc i, en conseqüència, al Vallès. La junta de la Cooperativa La Sabadellenca està formada per republicans federals, la del Círcol Republicà Federal serà ocupada per republicans lerrouxistes, que s'imposen a unes eleccions internes. El fenomen va reproduir-se a les altres entitats del món republicà; la Gremial la gestionen els federals; l'asseguradora, els lerrouxistes, etc. També hi va influir l'aparició d'un nou partit, la Lliga Regionalista.

La conseqüència d'aquesta divisió va ser la baixa del vot federal, la qual cosa va cedir espais fins a perdre el seu diputat a Corts. Per primera vegada a l'any catorze el diputat per Sabadell serà un conservador, Enric Turull Comadran (1855-1923). Feia vint-i-cinc anys que no passava. És l'únic moment.

Van ser anys incerts. L'any 1910 va néixer una nova proposta, el Centre Nacionalista Republicà amb en Jaume Cruells i Sallarès (1863-1920) al capdavant. Marín el considerà com l'intent de generar un nou espai federal nacionalista on, de fet, s'integraran alguns dels republicans centralistes. El mateix any guanya espai en Francesc Llonch i Cañameres (1878-1938), de la Lliga Regionalista. En aquest difícil context emergirà un nou diputat republicà federal, Joan Salas Anton (1854-1931). La divisió dels republicans va permetre la recuperació dels polítics conservadors.

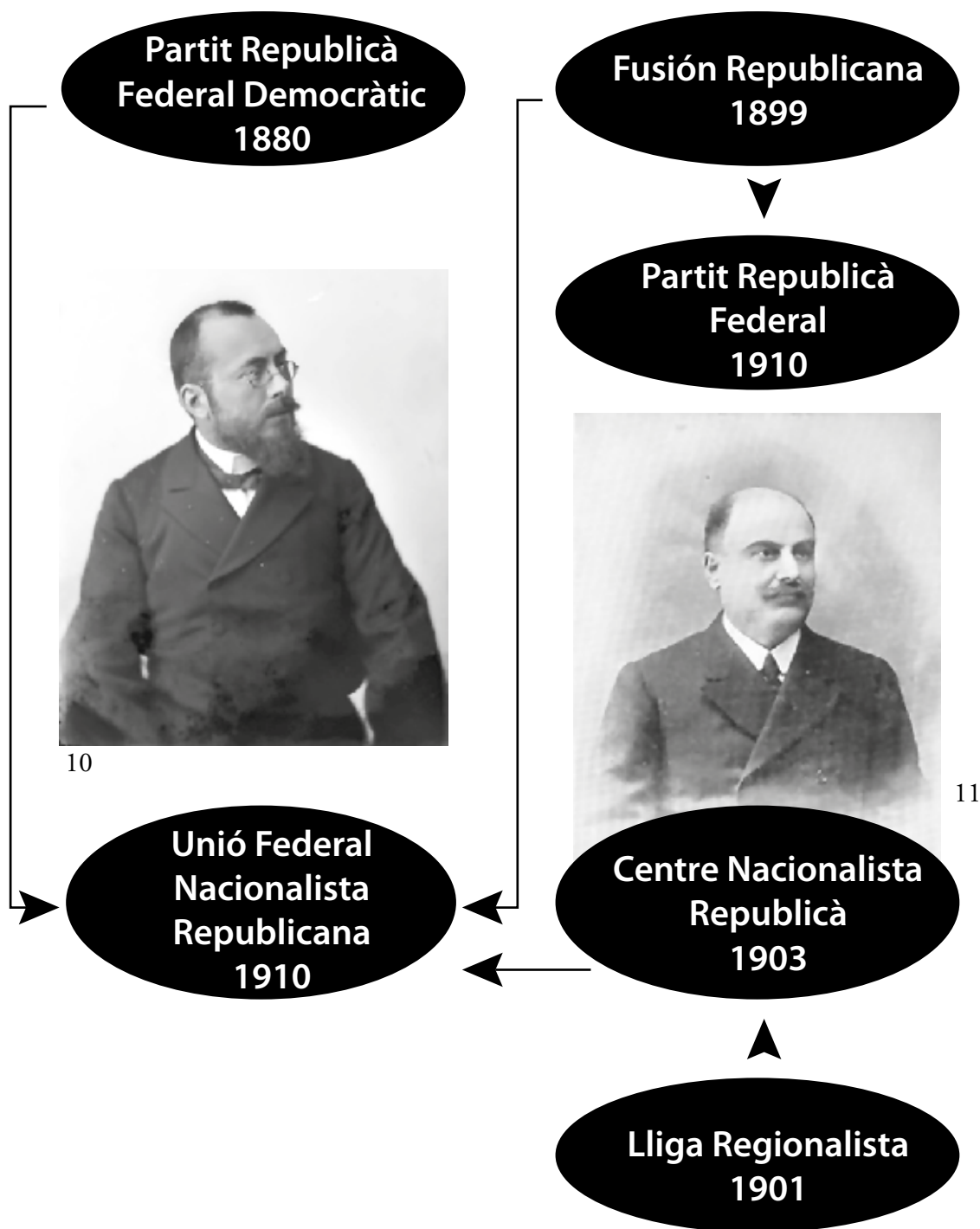
La recomposició comença amb la fundació del Partit Republicà Català amb Francesc Layret i Foix (1880-1920) com a nou diputat per Sabadell. La part més activa del republicanisme federal es reconduí per aquesta via. Layret va erigir-se en la nova referència republicana i, com havien fet abans els Pi, es presentà pel districte de Sabadell com a territori afí a l'ideari. Layret hauria pogut liderar una època, com havien fet Pi i Margall i el seu fill Pi i Arsuaga. Disposava de tot el suport del Vallès. El seu assassinat el 30 de novembre de 1920 a mans dels pistolers de la patronal frustrà tals expectatives.

El que va plantar la seva acció, de totes maneres, va arrelar. El republicanisme sabadellenc en particular, i vallesà per extensió, va refer-se durant aquests anys. El seu hereu va ser Lluís Companys i Jover (1882-1940). Després de l'assassinat de Layret se celebraren eleccions parcials per reemplaçar-lo, a les quals es presentà el seu segon al partit i amic, Lluís Companys, que encadenarà dues victòries electorals fins a la dictadura de Miguel Primo de Rivera Orbaneja (1870-1930).

L'illa vallesana del republicanisme

Segons explicà Martí Marín, a les portes de la dictadura de Primo de Rivera el Círcol Republicà Federal ha recuperat la seva força. Tan sols l'impàs de la dictadura (1923-1930) distorsionà el fet. El fenomen que representà, però, era només un fet local. Alguns republicans, encara que no siguin federals, es presentaven al districte de Sabadell per ser un feu del republicanisme, sigui quina sigui la seva versió. Malgrat la duplicació de població a Sabadell entre finals de segle i la Segona República, la tradició republicana es va mantenir. Ara, però, ja no irradien cap enfora.

D'ara endavant necessitaran un referent superior si volen fer política catalana o si volen fer política al Parlament, i accepten la nova posició. En arribar les eleccions municipals del 1931, la nova Esquerra Republicana de Catalunya ni tan sols es presentà al Vallès. Utilitzà els federals i la seva xarxa al territori per manifestar-se.

L'inici del segle XX afavoreix divisions al si del federalisme republicà vallesà i l'aparició de noves propostes.

Joan Salas Anton, diputat federal a Corts el 1916 (10)

Jaume Cruells i Sallarés, Centre Nacionalista Republicà (11)

Fons: Bloc Història de Sabadell s. XIX-XX

El Vallès, Sabadell, Terrassa, els pobles de l'entorn, eren un espai segur. ERC era un partit completament nou, amb una composició complicada, amb moltes dificultats per bastir les seves candidatures. Un exemple clar va ser l'absència d'en Francesc Macià a la candidatura que guanyaria a l'ajuntament de Barcelona el 12 d'abril. Tenien molt poca confiança en el que passaria, molts nervis, explicà Marín.

Al Vallès van deixar fer als de casa, als guanyadors de les eleccions municipals al llarg dels darrers trenta anys, malgrat les crisis.

Els republicans federals vallesans eren especialistes a mobilitzar el vot local, guanyar pel districte el diputat republicà. Era una cultura política local, sòlida, travada, en la qual la ciutadania es podia reconèixer. Però ja era només un fenomen local. Havien perdut la projecció exterior, necessitaven ERC per anar més enllà dels límits de la comarca. El pacte de la col·laboració federals/ERC va establir la llibertat d'acció dels federals a l'ajuntament de Sabadell a canvi de vehicular el vot republicà del territori cap a ERC. Lluís Companys, a més, havia aconseguit el seu escó de diputat pel districte, per tant la relació que va establir-se no podia ser més sòlida.

L'estratègia duta per ERC al Vallès no va ser l'única a Catalunya. A Tortosa, els dirigents d'ERC pactaren amb Marcel·lí Domingo per a les municipals. Marcel·lí Domingo era un republicà radical socialista, d'un altre partit, doncs, però era un home amb qui tenien bona relació, amb qui hi ha una certa confiança. Sabien que la xarxa de Marcel·lí Domingo a Tortosa era similar a la que tenia Companys a Sabadell. No volien substituir els dirigents locals, confiaven i delegaven en ells. Recullen tot el que poden d'aquesta tradició que venia de baix.

Els resultats avalaren l'estratègia. A les municipals i després a les generals ERC triomfa espectacularment gràcies a la seva associació amb el Partit Republicà Federal Democràtic. Així es va construir, en bona mesura, l'èxit d'Esquerra Republicana, a parer de Marín. Com s'explicaria, sinó, que un partit constituït escassament un mes abans de les eleccions municipals de 1931 ho guanyés tot? El prestigi de Francesc Macià hi va poder influir. Macià, abans de la dictadura de Primo de Rivera, era el diputat etern de les Borges Blanques, sense partit, es presentava i guanyava. Va crear un partit per primera vegada l'any 1922, i l'any 1923 la dictadura de Primo de Rivera el va liquidar. Macià no tenia experiència a guanyar eleccions fora de les Borges Blanques. Tenia prestigi, tenia carisma, i això segurament hi va influir, però no tenia gent. Cadascú en el seu lloc, postil·là Marín.

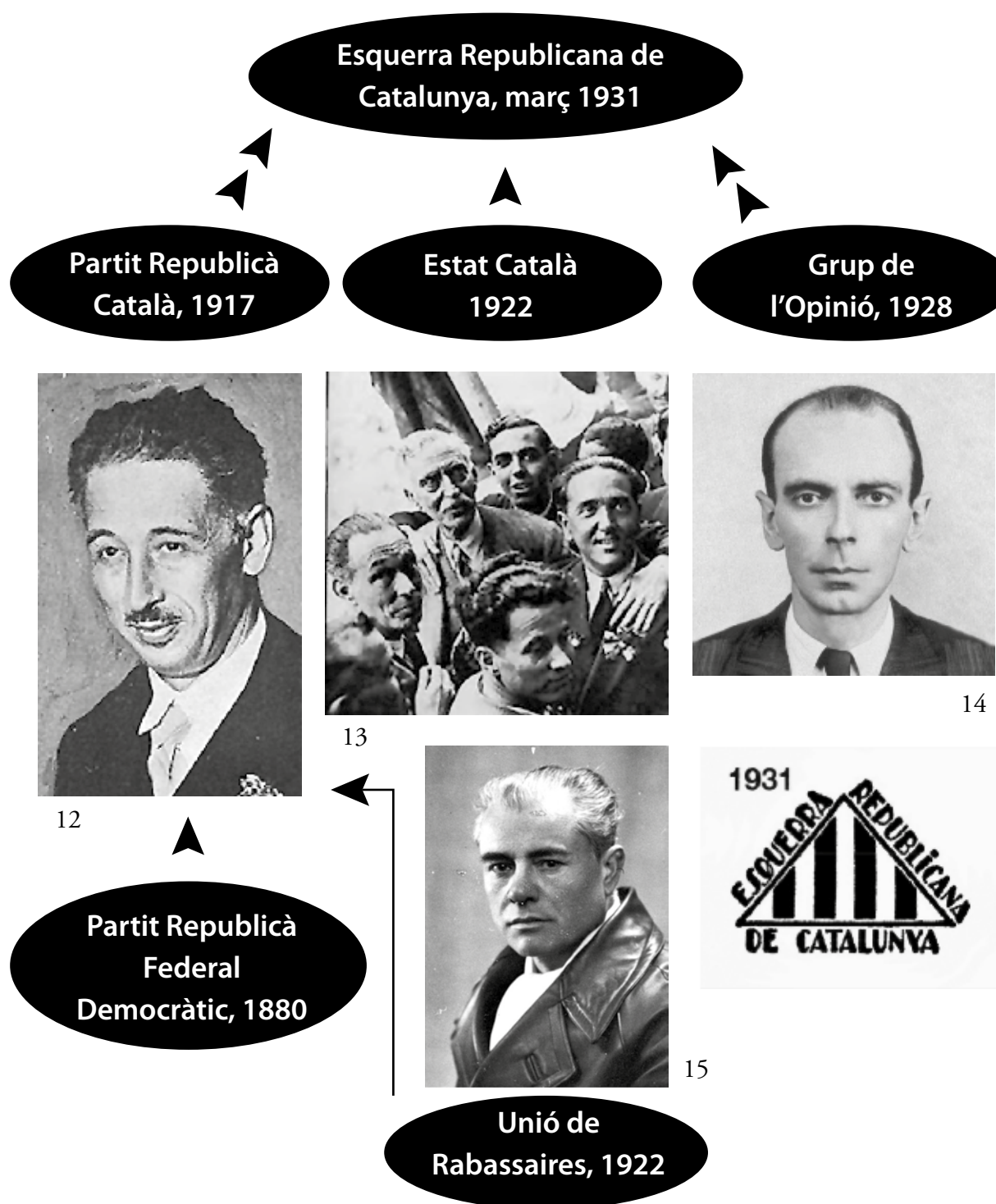
Tres van ser les potes d'ERC, i cadascuna va fer la seva aportació. Macià aportà un partit que no havia tingut mai més diputat a banda d'ell, i que no s'ha presentat més que en un parell de llocs de Catalunya. El Grup de l'Opinió va aportar intel·lectuals i un diari. Lluís Companys aportà un partit, que havia arribat a tenir quatre diputats, tot i que només es presentava a Catalunya. Companys, però, hi va aportar alguna cosa més: els federals que li asseguraren els vots vallesans i les seves aliances amb grups d'altres zones. Per al professor Marín, Companys aportà les masses del partit. D'aquí que fos l'escollit per substituir Macià a la seva mort.

Companys era perfecte per sumar, i encara tenia altres complicitats al Vallès. Companys va ser un dels fundadors de la Unió de Rabassaires i altres Cultivadors del Camp de Catalunya l'any 1922, dirigit, com no podia ser d'una altra manera, per un sabadellenc, Amadeu Aragay i Daví (1886-1966). Al vot dels seguidors del partit republicà federal, Companys suma el de tots els afiliats d'Unió de Rabassaires.

Això implica ciutats com Sabadell, Terrassa, i pobles com Cerdanyola, on el que hi ha és vinya. A Rubí, Cerdanyola o Sant Cugat del Vallès, el que més hi ha són rabassaires. La peça del Vallès aquí és estratègica, explica no tan sols l'excepció del Vallès, sinó la mateixa ERC. Com s'ha construït un partit que al començament no dona carnets individuals? Perquè s'associà a entitats ja constituïdes. Si l'ateneu republicà de determinada població s'adhereix a ERC, els seus membres passen a ser membres del partit.

L'anècdota protagonitzada per Marcel·lí Domingo és il·lustrativa. Domingo, que era ministre de la República en aquells moments pel Partit Republicà Radical Socialista, es va trobar que li volien donar el carnet d'Esquerra Republicana. La raó no era altra que el seu Centre de Tortosa s'havia vinculat al Partit Republicà Català i d'aquí, cap a Esquerra Republicana. De manera que teníem un ministre amb dos carnets de dos partits diferents. Evidentment, va regularitzar la situació en considerar-la poc seriosa, però era perfectament possible atesa la manera d'operar, a base de xarxes i complicitats de les quals Companys era el nexa d'unió. Sabadell, en aquest joc, li va resultar molt útil.

L'aportació de Macià a l'equació ERC és més dubtosa, a parer de Marín. El vell coronel venia amb alguns joves seguidors abrandats que l'havien seguit a l'exili, havien intentat amb ell entrar a Catalunya a alliberar-la per Prats

Lluís Companys (12), Francesc Macià (13) i Joan Lluï (14) reuniren el març de 1931 la tradició republicana, federal i obrerista de Companys amb el prestigi independentista del veterà Macià i el grup d'intel·lectuals que s'organitzaven a través del setmanari *L'Opinió*. A la fórmula van saber incorporar el sindicat dels camperols rabassaires, molt estès al Vallès, que encapçalava el federal sabadellenc Amadeu Aragay (15). Fons: Wikipedia Commons i Fundació Josep Irla.

de Molló i organitzaren les seves joventuts. Però poc més. Macià de cara al públic oferia un estil molt agradable però a l'interior del partit era més complicat, autoritari. La conseqüència va ser la marxa dels membres del Grup de L'Opinió a una formació nova.

El catalitzador per al seu retorn va venir de la mà de Companys i la seva estratègia de sumar i no perdre posicions en el seu feu vallesà. A les eleccions generals del 1933 va guanyar la dreta, tant a Espanya com a Catalunya, però a l'àrea sabadellenca no, la qual cosa demostra la solidesa del seu electorat.

La seva voluntat de sumar va condicionar-lo en les decisions que prendria el 6 d'octubre del 1934, segons Marín. L'anul·lació de la Llei de Contractes de Conreu l'impulsà a no abandonar els rabassaires, principals perjudicats, a banda de les qüestions de sobirania. Semblant va ser el seu plantejament vers als sindicats sabadellencs. Companys els coneixia, havia estat el seu advocat, sindicalistes i rabassaires eren a la base del seu electoral i la conjuntura amb el nou govern conservador s'havia girat en contra d'ambdós grups.

En el seu intent per mantenir aquestes xarxes que havia anat teixint, una de les peces constitutives bàsiques del qual eren els vallesans federals, Companys juga la seva aposta més forta. Va sumar-se a la vaga revolucionària que va esclatar a Astúries i proclamà l'Estat Català (dins de la república federal espanyola) en un intent de forçar el govern a negociar. L'altra opció era l'empresonament. Assumits els riscos, l'aposta el va conduir a la presó, una altra vegada.

Per finalitzar, Martí Marín va voler concretar amb exemples el funcionament d'aquestes complicitats a Sabadell. Salvador Ribé Garcia (1872-1944) i Magí Marcé Segarra (1880-1967) van ser dos alcaldes del Círcol Federal Republicà durant la Segona República, i el seu diputat de referència durant molts anys va ser Companys. Quan aquest va arribar al govern de la Generalitat, Ribé i Marcet gaudiren d'accés lliure a la institució.

El rebost del vot federal sabadellenc provenia de les classes populars, majoritàriament obreres i afiliades a la Federació Local de Sindicats que dirigia Josep Moix Regàs (1898-1973), de la CNT. Al contrari que la UGT, els cenetistes no tenien partit de referència obligatòria. Amb qui millor es poden entendre que amb un partit que no els demanava afiliació, que es fessin del partit? Els republicans els demanaven el vot, no la fidelitat.

Josep Moix anava a veure Companys sense trucar-li, i sortia a la premsa: "Avui el president de la Generalitat ha rebut el cap dels sindicalistes de Sabadell." Van arribar a tenir una oficina de col·locació al mateix Ajuntament. Qualsevol que volgués treballar a la ciutat havia d'inscriure's i els empresaris havien de dirigir les seves ofertes de treball també a aquesta oficina. Tot plegat atorgava al sindicat un gran poder dins de la vida laboral local. A més estaven acostumats a veure'l. Tenia una torre a Can Rull, on havia estiuat a l'època, quan era un bosc frondós amb només alguna caseta d'estiuants.

El professor Martí Marín va tancar el seu parlament amb una breu reflexió sobre la vigència, o no, del republicanisme. El republicanisme en general s'ensorrà després del 39 i no van formar part de l'oposició antifranquista per diferents raons que ens allargaria molt més l'explicació. El fet va ser que no van reeixir. Definitivament?, es preguntava Marín. No necessàriament, respongué. Les idees són allà, als llibres i articles. Les experiències, si som capaços de recuperar-les, hi són també. Si els republicans federals de finals segle XIX i primers del s. XX haguessin tingut la xarxa de centres cívics que tenim nosaltres avui, afirmà Marín, no perdrien unes soles eleccions. Estaven fets d'una altra pasta? Crec que no, deia. Es van formar contra dificultats més grosses, i això els va enfortir. Les generacions posteriors potser no hem arribat al seu nivell. Potser també és cert que els temps històrics no compassen al ritme de les nostres vides.

16

17

18

*Presentant-se a les files del Círcol Federal, la nova ERC rendibilitzava les relacions amb els federals vallesans. El sentit d'aquesta relació queda ben reflectit a la fotografia de Companys amb l'avi Bruguera, de Castellar del Vallès (16), del 1936. Salvador Ribé (17, esquerra) i Magí Marcé (17, dreta), alcaldes del Círcol Federal a Sabadell durant la Segona República, van tenir interlocució directa amb la Generalitat, igual que va passar amb la Federació Local de Sindicats de Sabadell (CNT), dirigida per en Josep Moix (18).
Fons: Fundació Josep Irla i Bloc Història de Sabadell s. XIX-XX.*